

HEMBYGDI

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 3 September 1998
Årgång 27

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet	3
Öppet hus	4
Backspegel	5
Väsby industrihistoria uppmärksammas	13
Skolhistoria på internet	14
En Konsumkrönika	15
Varför heter vägen så?	16
Känner du Väsby?	17
Vallentuna Anno Domini 1198	17
De som bodde vid "Dyven" 3/2	18
K-märkt/att skydda hus och miljöer	24

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

Ordföranden har ordet

I Hembygden nr 2/1998 avslutade jag med förhoppningen att vi skulle ses den 6 juni på Hembygdsgården för att högtidlighålla vår nationaldag. Det föreföll då väldigt avlägset, ja rent av långt in i framtiden. Eftersom detta skrives den 8 juni, har bara två dagar förflutit sedan national - och svenska flaggans dag firades, vilket vi vill kalla en liten succé, utan att vara skrytsamma. Vid pass kl 10, då förberedelserna påbörjades föreföll himlen hotfullt regnig. Den svenska flaggan på vår stång, stod dock stadigt för ostlig vind. Stabil vind, liksom stabilitet generellt förebådar goda utsikter. Flinkt dukade kontorspersonal från kommunen borden i ladugården genom ett specialarrangemang, hundra kuvert med sittplats. Jag vill försäkra, det var en festlig syn, faktiskt originell, blå heltäckande borddukar, besticken virade i gula servietter och blågula penséer som blomsterdekoration och bortom detta blågula "hav" siluetterna av de gamla vävstolarna.

Det hela var mycket handariktigt, men helhetsbilden trots allt ganska exotisk.

Efter att våra nya medborgare hade bänkat sig i Ladugården samt inmundigat smörgåstårta, förflyttades tyngdpunkten till gårdstunet, där redan en månghövdad skara Väsbybor ca. 300, hade intagit stå- och sittplatser. Den publika delen inleddes med musik av Väsby musiskola. Därefter hölls välkomst-

anförande av undertecknad, varvid jag uppehöll mig kring den relativt anonyma afrikanen, pükslagaren vid Kungliga livgardet till häst. Antonin Le Fleur Zamore, som tillbringade sina sista 34 levnadsår på lönebostället Runby Nedra, där vi i dag välkomnar årets invandrare med att tilldela dem aktuella invandrarbevis. Kommunalfullmäktiges ordförande Eva Johansson höll dessförinnan ett välkomsttal, vari de olika nordbornas förhållningssätt till sina nationaldagar, i sina hemländer belyste invandrarernas medhavda kulturimpulser är alltid berikande, de lär av oss och vi lär av dem. Därefter sjöngs vår nationalsång och ett fyrfaldigt leve utbringades för Sverige och vår svenska flagga. Därefter sjöng Väsbykören sommarsånger. Innan hade molnen skingrats på den blå sommarhimlen.

Efter detta höll 1997 års Väsbybo, Hans Lind, nationaldagens tal.

Den sjätte Nationaldagen närmade sig slutet, Colmodins sommarsalm, som han komponerade under en vandring mellan tvenne kyrkor på Gotland, som i slutstrofen uppmanar oss besinna den nåd som räcker året om. Slutligen var det dags för den stora finalen, Hembygdsföreningens suveräna folkdanslag med spelmän intog den västra gräsplanen samt gav oss en fin uppvisning i denna kulturyttring som folkdansen är, en riktigt god karamell för envar av oss att suga på till sommaren.

Årets nationaldag är ett minne blott, men ett fint sådant att glädja sig åt och vara glad för, hur många är inte de län-der som skulle vilja utbringa ett leve för sitt land, men inte får det. Tack alla glada goda och villiga medhjälpare, som gjorde sjätte juni minnesvärd. Låt sjätte junitraditionen leva och berika!

Med den sjätte juni i minnet hade vi hoppats på en god anslutning även till vårt arrangemang den 10 juni, som vi hade kallat trivselkväll med allmogemusik på gårdstunet. Vi som var där fick en härlig sommarkväll med fin musik, men publiktillslaget var alldeles för litet för ett sådant arrangemang. Nu har vi lärt oss minst två ting, inte lita på att annonsering i lokalpressen går fram, varken annons eller budskap, och inte försöka konkurrera med öppningsceremonierna för VM. i fotboll.

Nästa aktivitet med publik blir den andra augusti, då vi skall högtidlighålla

hembygdgårdens dag, förmodligen kommer våra kvinnliga medhjälpare att ordna till en loppmarknad i miniatyr, liksom enkel servering av kaffe med dopp. Vid det laget är vi inne i sensommaren men till dess vill vi önska alla en bra, vilsam och angenäm sommar. Höstens första begivenhet, den 27 september har vi öppet hus med Sam Lidman som åter skall berätta om livet på S. Wilunda för cirka sextio år sedan.

Vårt förra sammanträffande med Lidman väckte många tankar till liv. Med kännedom om den dynamiske berättaren lär väl även denna dag bli intressant, och väcka många minnen hos den genuine väsbybon.

Notera datum, 27/9. och klockslag 14.00.

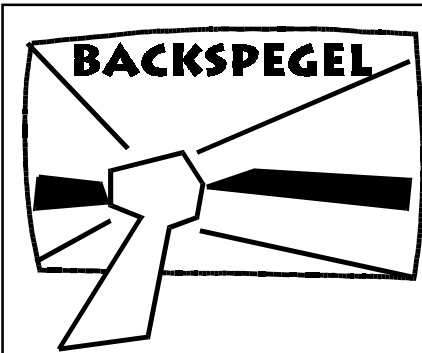
Tack för ordet!

Gösta Karlsson

Öppet Hus

**Söndagen den 27 september kl. 14 i
Hembygdsgården, Ladugården.**

**Sam Lidman kommer och berättar minnen
från Stora Wilunda.**

Innehåll i backspeglarna:

Hembygdsföreningens årsmöte 1998
Stockholms Läns Hembygdsförbunds årsmöte 1998
Trivselkväll
Vikskolans 3:dje klass
Nationaldagsfirande 1998
Röster från Väsby
Riksstämman 12-14 juni 1998
Riksstämman 1998 - efterskrift (s 26)
Utfärden till Hälsingland

Hembygdsföreningens årsmöte 1998

Ett trivsamt och välbesökt årsmöte avhölls i Ladugården den 18 april. Ordförande Gösta Karlsson började med att hälsa alla välkomna till kaffebordet och därpå följde årsmötesförhandlingarna.

Den ekonomiska redovisningen föranledde Hans Hed att ta upp en applåd för styrelsen som han ansåg hade skött föreningens finanser på ett föredömligt sätt. Därefter följde en diskussion om 1998 års planerade evenemang och utgifterna i samband därmed.

Verksamhetsberättelsen föranledde inga kommentarer. Gösta Karlsson utvecklade styrelsens tankar om utformningen av ett kommande fotoarkiv.

1997 decimerades styrelsen rejält av olika orsaker varför valberedningen haft ett styvt arbete med rekrytering. Nyvalda till styrelsen blev Gunilla Ahlberg, Klas Lundqvist, Åke Johansson och Bo Larsson - se Hembygdens baksida för funktion och tel.nr.

Mötet beslöt att årsavgiften blir oförändrad för 1999, 110 kr.

Som avslutning kåserade Sixten Berg om "Konsumtionsföreningen Väsby med

omnejd" och visade bilder ur boken "Konsum i Norrort 1907-1997", som han sammanställt för Konsum Norrorts räkning. Bilderna väckte en hel del minnen och kommentarer. Mötesdeltagarna fick också var sitt exemplar av boken.

Sixten Berg, som nu flyttar till Boden, tackade Hembygdsföreningen för gott samarbete genom åren. Gösta Karlsson överräckte en blomma och önskade lycka till.

Inga Lisa Gustafsson

Stockholms Läns Hembygdsförbunds årsmöte 1998

Den 28 mars höll Hembygdsförbundet årsmöte, denna gång i Stockholm, kulturhuvudstaden till ära. 135 ombud från 48 medlemsföreningar hade hörsammat kallelsen och samlats i konferenshallen Polstjärnan på Sveavägen. Upplands Väsby Hembygdsförening representerades av Gösta Karlsson, Vivi Wallin, Anne Maxe och Inga Lisa Gustafsson.

Förbundets andra vice ordförande, Kristina Smedberg, hälsade välkommen

till Norra Malmen och berättade om konferenshallens historia. I lokalen fanns 1927 stumfilmsbiografen Metropol - Palais, vilken 1932 döptes om till Lyran och där det visades film till 1985, då biografen omvandlades till konferenslokal. Det mesta av den originella inredningen finns kvar, bl.a. väggmålningarna och takets stuckatur. Vägg i vägg låg restaurang Metropol - nuvarande Hard Rock Café.

Efter Kristina Smedbergs inledning talade kultur- och utbildningslandstingsrådet Olivia Wigzell om landstingets kulturhuvudstadsåtsatningar (100 miljoner) och menade att det just nu finns ett stort intresse för hembygdsfrågor. VD för Stockholm, Europas Kulturhuvudstad, Carin Fischer, avslutade med att tala om kulturprogrammet och marknadsföringen av kulturhuvudstadsåret.

Därpå följde musikunderhållning med visor ur nyare svensk visstradition av en sång- och instrumentensemble från Södra Latins musiklinje.

Utmärkelser i form av diplom delades ut till sex personer.

George Geeber redogjorde för hembygdsförbundets aktiviteter under kulturhuvudstadsåret innan det var dags för förbundsordförande Göran Furuland att öppna årsmötesförhandlingarna.

Ordförandeklubban överlämnades till Ingemar Ingevik, som i vanliga fall är ordförande i Stockholms stadsfullmäktige, och han hann med ungefär hälften av dagordningens punkter. Där val av ordförande och ledamöter i förbundet var de viktigaste, innan det blev dags för lunch på Hard Rock Café. Göran Furuland omvaldes till förbundsordförande.

Efter lunch fortsatte förhandlingarna och man fastställde oförändrad avgift, 14 kr per medlem, att betalas av medlemsföreningarna till förbundet.

Jan Bergman visade så en bit Stockholms historia i rörliga bilder, ett axplock ur de 43 miljoner meter film som finns i SRT:s arkiv. Sedan serverades kaffe.

Två motioner hade lämnats in till årsstämman. Den ena riktades till riksstämman i Ludvika 1998 angående bevarandet av socken- och landskapsnamn och den andra till förbundet angående namnbyte på tidningen Ledungen. Motionen till riksstämman antogs enhälligt. Motionen om namnbyte på Ledungen, som ursprungligen inlämnats inför riksstämman 1997 men hänskjutits till årets möte, vållade en hel del diskussion. Gösta Karlsson, motståndare till namnbyte, gav sig in i debatten och fick applåder för sitt inlägg. Årsstämman beslöt att t.v. behålla namnet Ledungen.

Mötet behandlade också stadgeändringar, förbundets budget- och verksamhetsplan och vissa övriga frågor. Stockholms läns hembygdsförbund kommer att vara arrangör av riksstämman år 2000.

Trivselkväll

Den 10.6 firades "Trivselkväll". Vädret oroade, men vädrets makter höll oss 10 vuxna och 2 barn samt de 4 spelmännen från "Upplandskubbarna" om ryggen. Det blev en lyckad kväll med skön musik och god stämning.

När kaffet serverades i stugan visade sig musikanterna också vara stora skämtare och historieberättare, så stämningen blev än bättre.

Till nästa "Trivselkväll" hoppas vi därför att deltagarantalet rakar i höjden.

Lennart Hedlund

Vikskolans 3:dje klass

Den 15 maj var jag inbjuden till Vikskolans 3:dje klass för att berätta om hur det var att gå i skolan på min tid, på 30-talet. Från eleverna hade jag fått 14 frågor av de mest skiftande slag, bl.a. hur det var när jag blev sjuk, om det fanns läkare och mediciner, fanns det fritids och dagmammor, hur var maten i skolan o.s.v.

Att vi hade smörgåsar, oftast utan pålägg, som vi åt i korridoren utanför lektionssalen och sittande på bänkar, hade nog ingen av gruppen tänkt sig.

Besöket blev för mig en mycket trevlig upplevelse, som jag gärna gör om ifall jag blir tillfrågad ännu en gång.

Att jag sedan fick teckningar från varje elev med tack för mitt deltagande och ett foto av varje elev gör inte det hela sämre.

Läser någon av eleverna detta så tackar jag ännu en gång.

L.H.

Nationaldagsfirande 1998

Solen sken, kaffet hade en strykande åtgång, Väsbykören och barn från Upplands Väsby musikklasser sjöng sommarsånger, fanfarer ljöd och "Du gamla du fria" hördes över tunet när nationaldagsfirandet och välkommandet av 1997 års nya svenska medborgare gick av stapeln vid Hembygdsgården den 6 juni.

En brassgrupp från musikskolan inledde festligheterna och därefter hälsade Hembygdsgårdens ordförande Gösta Karlsson gamla och nya medborgare välkomna. Gösta Karlsson omnämde sitt eget invandrarskap och berättade om den invandrare som är Hembygdsgårdens "egen", nämligen pusklagaren Antonin Zamore, som på 1700-talet ofrivilligt omplanterades från Afrika till Sverige, och som så småningom blev en aktad man på bostället Runby Nedra och uppnådde hög ålder.

Kommunfullmäktiges ordförande Eva Johansson höll även i år det speciella välkomsttalet till de nya svenska medborgarna och poängterade vikten av att "vara med" i samhället och skapa sig nya rötter i sin nya hembygd. Hon påpekade också hur viktigt det är att engagera sig i politik och föreningsliv för att bidra med nya kunskaper och föra utvecklingen framåt. Som avslutning läste Eva Johansson en dikt av Siv Arb "På vägen över bron".

Därpå följde utdelningen av medborgardiplom till ett tjugotal av de

Väsbybor som under 1997 blev svenska medborgare.

Hans Lind, årets Väsbybo 1997, var eftermiddagens tredje talare och höll nationaldagstalet. Han berättade om nationaldagens historia och bakgrund och litet om varför han valts till årets Väsbybo. Hans Lind besvarade hösten 1996 ett brev från Irland om deltagande i en europeisk festival, vilket ledde till att 48 personer åkte till Italien 1997 och att 60 personer åker ut 1998 för att göra svensk körsång, musik och dans känd i vidare kretsar. Man har bildat föreningen Väsby European People, och Väsby har fått 14 nya vänorter i olika europeiska länder. Kanske blir Upplands Väsby festivalarrangör år 2006?

Nationaldagsfirandet avslutades med att Hembygdsföreningens folkdanslag gav en uppskattad uppvisning i konsten att väva vadmal och annat, och därefter tog "buskaspelet" vid på traditionellt sätt.

Arrangemanget hade samlat flera hundra Väsbybor, trots att Stockholm i år var extra fullt av evenemang i anledning av kung Carl XVI Gustafs 25-årsjubileum som regent. En fortsatt uppslutning av samma omfattning vore önskvärd i hembygdsarbetet. Ett tack till alla som deltog!

Inga Lisa Gustafsson

Röster från Väsby

Ett åttiotal diabilder var vad Tomas Olsson bedömde att hans publik skulle orka med då han den 23 april 1998 kåserade i Hembygdsföreningens ladu-

gård under rubriken "Röster från Väsby".

Rubriken är tagen från den av Upplands Väsby kommun utgivna skriftserien om Väsby, häfte nummer sex och sju, som officiellt lanserades denna ladugårdskväll. Häftena sex och sju har sammanställts av Tomas Olsson och kunde vid detta tillfälle fås till extra pris. (Finns annars att köpa hos kommunen och på biblioteket.)

Publiken hade säkert tålt flera bilder, eftersom de föreställde kända Väsbybor och kända miljöer, saxade ur häftenas rikhaltiga sortiment. Röst nummer ett i häfte nummer sex kommer från Desi Magnusson, som hade anställning som lärarinna i Väsby från 1913 och vid tidpunkten för Hammarbymordet bodde i Hammarby skola.

Röst nummer två tillhör Gunnar Anterud, statarungen som så småningom blev ordförande i arbetarkommunen, fattigvårdsstyrelsen och Väsbyhem, och nummer tre kommer från Richard Eriksson, vars far startade lanthandel i Väsby 1899 och vilken Richard Eriksson själv sedan drev mycket länge.

I häfte nummer sju hörs så rösten från Richard Erikssons konkurrent, Folke Johansson, Konsums legendariske man i Väsby.

Elvy Lundgren kommer också till tals om sin uppväxt i Väsby och om sina sista arbetslivsår på Metallverken, och Astrid Andersson om arbete och liv på Carlslund, dit hon kom som sjuttonåring för ett tredagarsvikariat och blev kvar i fyrtiosex år.

Till Carlslund kom också Tomas Olsson som tjuugoåring med AMS-ambulansen en gång från arbetslöshetens Norrland. Han stannade inte några fyrtiosex år men i alla fall så länge att han hunnit dokumentera mycket om både Väsby och Carlslund förr och nu i bildspel och böcker.

Tomas Olsson tackades med en varm applåd.

Sixten Berg passade på att knyta an till projektet angående Väsby Verkstäder och presenterade Ylva Schmidt, som är projektledare. Om någon har foton, minnen, hågkomster och tankar om Väsby Verkstäder går det bra att kontakta Ylva Schmidt via kommunen - eller Gösta Karlsson.

Kvällen, som var ett samarrangemang med kulturcentrum, avslutades med kaffe.

Inga Lisa Gustafsson

Riksstämman 12–14 juni 1998

Riksstämman, vad är nu det för någonting? Jo, det är Sveriges Hembygdsförbunds årliga möte som hålls på olika platser i landet. 1726 hembygdsföreningar är anslutna till Sveriges Hembygdsförbund genom sina respektive läns- eller landskapsförbund (26 st) och förbundet är den gemensamma organisationen.

Vår hembygdsförening har brukat nöja sig med att bevista länsförbundets årsstämma, men i år ansåg styrelsen det vara lämpligt att ha en observatör på plats även på riksstämman. Nyfiken och fast besluten att observera så

mycket som möjligt styrde jag kosan mot Dalarna.

Tema för årets stämman var industrihistoria och mötet var mycket lämpligt förlagt till Bergslagen och Ludvika Gammelgård. Gammelgården består dels av en på ursprunglig plats liggande bergsmansgård med anor från 1500-talet, dels av ett gruvmuseum med fungerande stånggång, hästvind, vattenhjul och anrikningsverk. Anläggningen är stor, inalles finns 36 byggnader och 8 000 föremål att titta på. Gruvmuseet, grundat av Karl-Erik Forslund, var när det invigdes 1938 världens första industrihistoriska friluftsmuseum. Förbundsordförande Stina Gustavsson tog tillfället i akt att uppmärksamma museets 60-årsjubileum genom att utdela Sveriges Hembygdsförbunds byggnadsmärke i samband med att riksstämman inleddes.

Gammelgårdens omsättning är 2,5 miljoner kr per år och investeringarna 100 000 kr per år. Över en kopp kaffe på tunet innan stämman öppnades frågade jag Karl Erik Nergård, ordförande i Ludvika Hembygdsförening, hur man klarar en sådan sak utan att ta inträde till något, och han förklarade att största delen av intäkterna kommer från en omfattande konferensverksamhet – ABB brukar använda sig av Gammelgårdens lokaler – och att de sju anställda alla har lönebidrag. Medlemsantalet är 700 i hembygdsföreningen.

Efter en buffélunch i "Långa ladan" invigdes riksstämman av landshövding Gunnar Björk, tillika ordförande i Dalarnas fornminnes- och hembygdsförbund, för dagen klädd i passande

folkdräkt. Han påminde om att det i år är hundra år sedan Karl-Erik Forslund flyttade in på Storgården ute vid Brunnsviks folkhögskola, vars grundare och förste rektor han var. Forslund skrev redan 1914 en programskrift om hembygdsrörelsen, vars idéer på ett fruktbart sätt kan knytas an till dagens idéer, menade Gunnar Björk.

Därefter hälsade kommunalrådet Roger Ståhl stämmodeltagarna välkomna till Västerbergslagen och Ludvika. Han påpekade själv att han var klädd i en annan folkdräkt, den politiska grå kostymen, inte alltid så lätt att bära. Ludvika hade 1960 36 000 invånare, 1998 27 500. Gruvindustrin lades ner på 70-talet, en kulturell omställning som kräver lång tid. Teknisk industri utvecklas liksom natur- och kulturturism, där hembygdsrörelsen har en viktig roll.

Förbundsordförande Stina Gustavsson förklarade så riksstämman öppnad och förhandlingarna började.

Verksamhetsberättelsen föranledde inga diskussioner utom vad gällde ekonomiska frågor, bokslut och resultaträkning. Kraftiga nedskärningar i verksamhet och personalkostnader har hämtat in föregående års stora underskott, och årets bokslut visar i det närmaste nollresultat.

Stämman behandlade så åtta motioner som inkommit från olika hembygdsförbund. Vissa motioner "hängde ihop", t.ex. motion nr 1, som innehöll en hemställan till riksförbundet om ett generellt svar på om hembygdsföreningarna har rätt att avyttra eller sälja skänkta föremål, där inga överlåtelsehandlingar finns, och motion nr 2, som gällde föremål skänkta till kommunalt eller föreningsdrivet museum.

En motion angående STIM-avtalet väckte heta känslor och omfattande diskussioner, liksom en motion om förändring av medlemsavgiftens uttaxering. En fullständig redogörelse för motioner och diskussionerna i samband med dessa skulle bli för omfattande, men som observatör kan man konstatera att frågorna på intet sätt är lokala eller regionala utan hänger samman med hela hembygdsrörelsens verksamhet.

Under stämmans första dag hann man också med ett kort inslag om ett projekt angående dräktrådsgrupper i Sverige, och en representant från Riksantikvarieämbetet väckte frågan om vad hundra års industrihistoria har tillfört oss, och vad vi har lärt av det. Hur skall vården av det industrihistoriska arvet se ut?

Efter dagens slut följde bussresa till Cassels i Grängesberg och middag där.

Cassels donation är Bergslagens "Albert Hall", ett konsert- och kulturhus, som ursprungligen skänkts till gruvarbetarna i Grängesberg år 1900 av Sir Ernest Cassel, en av Englands rikaste män, som också hade intressen i Sverige, bl.a. ägde han en aktiepost i Grängesbergs gruvor, som 1914 var värd 70 miljoner kr. Intendent Örjan Hamrin från Dalarnas museum berättade om byggnadens tillkomst, varpå Sir Ernest själv dök upp och hälsade gästerna välkomna på "swenglish" vers.

Efter middagen följde ett kulturprogram i aulan, då 16 hembygdsentusias-ter hedrades med plaketter och diplom för rik gärning i hembygdsvårdens tjänst. Plaketten är hembygdsrörelsens högsta utmärkelse. Från Stockholms län fick Barbro och Gösta Sandén från Upplands Bro motta utmärkelsen. Ludvika spelmanstrio underhöll med ett mycket uppskattat musikprogram med folklig framtoning.

Stämmodag 2 inleddes av professor Erik Hofrén, som redogjorde för sitt regeringsuppdrag att kartlägga och utreda vad som sker med det industrihistoriska kulturarvet. I sin framställan hänvisade han till ett uttalande av Lars Löfgren, som sagt att de som bor på orter, vars namn slutar på -bruk, -fors och -hammar har ingen framtid, varpå han genast blev motsagd av en stämmodeltagare från Munkfors. Hofrén avslutade med att han ansåg hembygdsföreningarnas engagemang och satsning på att bevara industrihistoria värd all aktning men även medel, varför han lovade att föreslå regeringen att anslå mera pengar till

hembygdsrörelsen, vilket han fick applåder för.

Efter lunchuppehållet, som var extra långt för att deltagarna skulle visas runt på Gammelgården och gruvmuseet, återupptogs stämmoförhandlingarna. Medlemsavgifterna beslöts utgå oförändrade. Stämman beslöt anta den verksamhetsriktning som i skriftlig form utsänts i förväg till deltagarna. Bl.a. skall man genom projektet "Artur 2" inventera vilken verksamhet som pågår inom hembygdsrörelsen för att dokumentera industrisamhället och ge råd och stöd för detta.

Leif Ahlberg från Kungsbacka valdes till förbundsordförande på ett år. Han är född 1927, f.d. överstelöjtnant, ordförande i Nordhallands Hembygdsförening, har historiska och arkeologiska kunskaper med kartor som specialitet och har varit ledamot av SHF:s styrelse sedan 1992. Detta val vållade inga problem. Krånsligare blev det sedan vid val av ledamöter, då det blev slutet omröstning två gånger. Till sist avtackades den avgående förbundsordföranden Stina Gustavsson med banér, blommor och presenter.

Avslutningen dag 2 bestod av utfärd till Flogbergets gruva. Gruvdriften var där igång redan på 1500-talet. Gruvan är nedlagd sedan 1918 men omgjord till besöksgruva och ingår i Ekomuseum Bergslagen. Man kan besöka dagbrotten och även komma ner i de underjordiska schakten, där man sommartid har dramatiserade visningar. Efter den stärkande vandringen runt Flogberget tog bussen oss med till Flatenbergs hytta, där vi utspisades med stekt fläsk och korngrynspudding,

åtföljt av fruktkräm med mjölk. Spelmanslaget Nyckelknippan stod för kvällens underhållning.

Efter själva stämman hade två hembygdsdagar arrangerats med rundturer i Dalarna för att deltagarna skulle få en uppfattning om det "mångfaldiga och enhetliga landskapet" som Erik Axel Karlfeldt beskrev det. Söndagens utfärd gick via Västerbergslagens bergsmansbygder med hyttor, bruk och herrgårdar till Säter och Bispberg, över Skedvi- och Husbyslätten upp till Kopparberget och Falun; en rikare bergsmansbygd med storsvensk historia, vidare till Dössberget i Bjursås och till Tällberg, där Gustav Anckarcronas Holen var ett givet stopp. Här föddes Dalarnas Hembygdsförbund 1915. Leksand och Järna passerades på väg till kaffet på Lisskvarnsgården i Nås, historiska bruksmiljöer i Lindesnäs och Lövsjön, en smak av Finnmarken i Håven och Gensen. Slutsvängen togs via Västansjö, Sunnansjö och Gonäs gamla bergsmansgård i Blötberget innan återkomsten till Ludvika. En heldagstur på dryga 30 mil med guide från Läns-museet i Falun.

Måndagens utfärd var en tur in i Finnmarken. Finnmarken, som fått namn efter de svedjefinnar som flyttade in här under 1500- och 1600-talet, är ett stort område som sträcker sig både genom Dalarna och Värmland och ända in i Norge. Resan begränsade sig här till Grangärde och Säfsens socknar. Från Grangärde kyrkby for vi västerut in i vilda skogen, koloniserad av svedjefinnar under Vasatiden, upp till Skattlösbergs fingsammalgård, varifrån man över blommande slätter-

ängar kan vandra till Luossastugan, där Dan Andersson bodde en period i sitt liv. Ett besök här ger större förståelse för skaldens bakgrund och diktning.

Bussen tog oss vidare mot Säfsen, där vi besåg kyrkan och åt lunch på turistanläggningen, som ägs av Metall och har ett trevligt arbetarmuseum. Återvägen gick förbi Strömsdal, Gravendal, Yxsjöberg och Hörken, alla med nedlagda bruk och hyttor. I Gravendal visade hembygdsvänner oss den restaurerade stångjärnshammaren. Sista anhalten på denna utflykt var Grängesbergs lokmuseum, där Rune Karlsson beskrev samhällsutvecklingen under hundra intensiva år fram till nedläggningen av gruvan 1989. Två lokala guider gjorde även denna busstur intressant och givande.

Arrangörerna för riksstämman har min fulla beundran. Det känns också mycket bra att ha fått möjlighet att delta i stämman. Ett fortsatt deltagande kan rekommenderas. Eftersom riksstämman hålls på olika ställen varje år, kan man ju genom att delta också få en glimt av "alla våra hembygder" i Sverige.

Till slut kan konstateras att vår egen industrihistoriska utställning "Från bondebygd till industrisamhälle" väl ligger helt rätt i tiden med tanke på årets stämмотема.

Inga Lisa Gustafsson

FORTS. SIDA 26

Utfärden till Hälsingland,

som annonserades till den 12 - 14 juni, kunde inte bli av, då anmälda deltagare inte var fler än elva.

Väsby industrihistoria uppmärksammas

Grunden för utvecklingen av samhället Upplands Väsby utgörs av metallindustrin som etablerades vid järnvägsstationen i början av seklet (Wäsby Verkstäder 1903 och Optimus 1908). Upplands Väsby utvecklades från ett glesbebyggt bondesamhälle till en expansiv industriort. Detta är en spännande del av Väsbybornas gemensamma historia som uppmärksammas i ett projekt som drivs av kommunens kultur- och fritidsförvaltning i samarbete med Hembygdsföreningen, ABF och Vuxenskolan. Projektet startade i våras och ska pågå fram till december i år. Arbetsnamnet är: Wäsby Verkstäder - Upplands Väsby utveckling från industrisamhälle till informationssamhälle.

I kommunens arkiv finns hundratals fotografier från Wäsby Verkstäder/Metallverken och Optimus. Uppgifterna om vad bilderna föreställer är tyvärr ofta alltför knapphändiga. Inom projektet vill vi komma i kontakt med människor med personliga minnen från Optimus och Metallverken, som kan ge oss ytterligare

upplysningar om bilderna. Vi vill också komma i kontakt med människor som har egna fotografier eller annat material som kan vara av intresse för projektet.

I början av september startar en studiecirkel på ABF med inriktning på Wäsby industrihistoria. En utställning med Wäsby industrihistoria som tema kommer att framställas och visas på biblioteket i slutet av november. Förhoppningsvis kommer studiecirkelns arbete att kunna presenteras i detta sammanhang.

En fotoutställning med bilder från industrimiljöerna ska utformas och kommer att visas på kommunens hemsida på Internet.

Ylva Schmidt

Är Ni intresserade av att delta i projektet kontakta Ylva Schmidt på kulturförvaltningen (tel: 590 970 00, 761 63 01) eller Birgitta Engstrand på ABF (tel: 590 841 20)

En del av Optimus och arbetarebostäder ca 1918

Skolhistoria på Internet - början till modernt bildarkiv?

Mats Östling har i samarbete med undertecknad "scannat in" 35 skolhistoriska bilder på Internet som del i kommunens IT-projekt inom Skola och Bibliotek. Dessa bilder visades i fjol på Biblioteket.

Materialet kan sökas på följande adress: <http://www.edu.upplandsvasby.se/skolutst/skolhistoria.html>. De 35 bilderna kan även visas i förstorad form. Ikoner i form av "uppslagen bok" är sökvägen till utförligare texter.

Upplands Väsby's identitet bör stärkas genom fortsatt historisk dokumentation i ord och bild. Ett handlingsprogram bör därför utarbetas angående bl a uppbyggnaden av ett modernt bildarkiv. För närvarande finns Kommunarkivets bilder endast tillgängliga för sökning i själva arkivet, och delvis med hjälp av ett PC-program för visning av texter men inte bilder. Den nu aktuella tillämpningen av Internet kring skolhistoria kan bli en utgångspunkt, ett "skyltfönster". Förhoppningen är att många tittar in i detta, och att de förtroendevalda motiveras att bygga upp ett modernt "digitaliserat" bildarkiv för alla ämnesområden.

Sixten Berg

UR VÄSBY ÄLDRE SKOLHISTORIA FÖRE 1960

Fotomaterialet samt gamla skolplanscher och läseböcker ställdes ut på Biblioteket av Kultur- och fritidsförvaltningen 8 - 20 september 1997

1886 - Eds skola, kyrkskolan, undervisare fortfarande barn i småskoleåldern

1873 - 1950-talet Strömsbergs småskola på åsen nära Hammarby Apotek undervisade i nära 80 år

1903 - ca 1985 Hammarby skola, mitt emot Hammarby Apotek, var småskola och folkskola. Fotot togs omkring 1915

En Konsumkrönika

I festliga former firade Konsumentföreningen Norrort i fjol sitt 90-årsjubileum i de sex kommuner där dagens verksamhet bedrivs. En historisk krönika i ord och bild publicerades också. Där skildras bl a hur det gick till när en av de tidiga föregångarna till föreningen började byggas upp - Konsumtionsföreningen Enighet, senare Väsby med omnejd u.p.a. Det var 1907, fyra år efter det att Väsby Verkstäder startat sin fabrikation. Metallarbetarna kompletterade sin föreningsbildning genom att öppna en första Konsumbutik vid järnvägsstationen i Upplands Väsby.

Krönikan beskriver medlemsdemokrati, affärsverksamhet och vardagliga strävanden under dessa 90 år inom verksamhetsområdets olika föreningar. Även konsumentkooperationens framväxt och principer som helhet beskrivs. Samgåendet 1977 mellan Järfälla- och Väsbyföreningarna till Konsum Norrort och hur den nya organisationen utföll diskuteras i några kapitel. Etableringen och utvecklingen av några butiker analyseras också. Människorna i Konsum och hur nuet och de framtida möjligheterna ter sig är andra viktiga inslag.

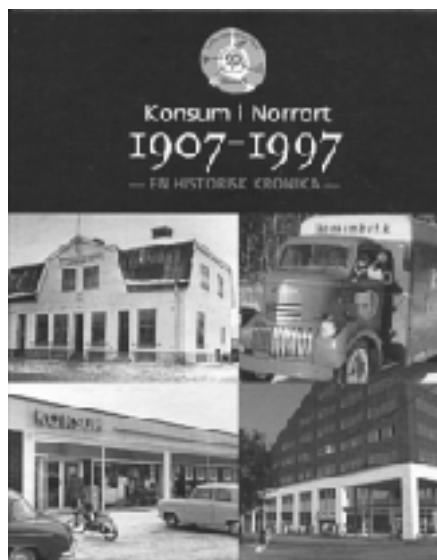
Medlemmarnas möjligheter att medverka genom butiksråd och motioner o dyl, och deras ekonomiska utbyte genom olika förmåner, är starkt engagerande frågor som belyses ingående. "Återbäringen", länge kvinnornas enda "egna" pengar, framstår i ett förklarad skimmer.

Överallt i krönikan citeras uttalanden från ett stort antal intervjuer och dessutom samtal i ABF-cirklar under ledning

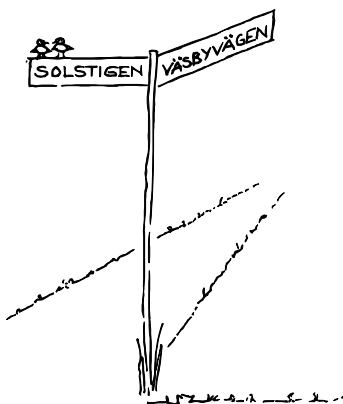
av undertecknad och föreningens ordförande, Sylvia Pettersson. Berättelser återges om och av bl a Folke Johansson och hans far C J Johansson, Bernhard Bengtsson, Elsa och Gunnar Berglund, Olle Boudrie, Margit Wagman, Edith Nell, Inga Mattsson, Ingvar H Johansson, Rut och Karl-Axel Bäck, Hildur Helge, Nils Ståhl, Haldo Hansson, Frank Granåker, Herbert Sjögren och Birgitta Jacobson.

"Konsum i Norrort 1907-1997 - en historisk krönika" innehåller 157 sidor med text och ett hundratal foton (90 kr). Kan beställas hos föreningens kontor, box 158, 194 22 Upplands Väsby, tfn 08 - 590 722 30. Telefax 08 - 590 728 37.

Sixten Berg

Varför heter vägen så?

SVEDJESKOGEN

Ett litet område i sydöstra delen av vår kommun fick för länge sedan namnet Svedjeskogen. Att här bedrevs svedjebbruk är väl inte alltför djärvt att anta. Vid svedjebbruk fälldes skogen på ett visst område och brändes. Marken bearbetades grunt och besåddes, vanligen med råg, stundom med rovor. Tack vare askans kväveinnehåll kunde god skörd erhållas några år. Därefter utnyttjades marken till bete innan skog växte upp på nytt.

KOLMILEVÄGEN och TRÄKOLSVÄGEN

Skog behövdes för att tillverka träkol. Kolmilan är en anläggning av tätt och omsorgsfullt travat trävirke som antändes. Kolningen kunde ta upp till tre veckor och milan måste hela tiden passas noga.

TJÄRVÄGEN

Tjära får man genom att kola kådrik ved. Anordningen kallas tjärdal.

JAKTVÄGEN

Jakt var, särskilt i skogsrika trakter ett näringsfång av stor betydelse. Dels såldes villebrådet till städernas invånare, dels konserverades det för det egna hushållets behov.

SKOGSVÄGEN måste finnas här, eller hur?

SIGMA

Sigma centrum är kommunens första egentliga närcentrum. Sigma är det grekiska namnet på bokstaven S och skrivs Σ . Det används inom matematiken som tecken för "summa". På så sätt får namnet Sigma anknytning till affärsverksamheten på platsen.

När Apoteksskogens vägar skulle namnges gällde det att skilja på området med kedjehuset och den stora hyreshusbebyggelsen. Kedja gav tanken på klocka och så fick vi namnen

Klockvägen, Länkvägen, Bygelvägen och Kedjevägen.

Inga Engdahl

Visste Du...

...att det före 1940 på Sättra, på den plats där nuvarande huvudbyggnaden är belägen, fanns ett hem för utvecklingsstörda benämnt Sjögårda.

Antalet patienter uppgick till ett 40-tal vartill kom vårdpersonal.

L.H

Känner du VÄSBY?

Vad kallas det låga huset på bilden?

Sänd ditt svar till Lennart Hedlund Centralvägen 6A 19476 Upplands Väsby.
Första rätta svaret får en bok.

Lösning på Bildgåtan 2/98. Samtliga namnförslag är rätta. Vinnare Britta Forsberg.
Kontakta Lennart Hedlund, tel 590 91192

Vallentuna Anno Domini 1198

Vallentunakalendariet och dess tid

Det anses att detta är det äldsta kalendarium man känner till i Sverige. Kalendariet tillsammans med den äldsta latinska mässboken har under århundradena förvarats i Vallentuna kyrka.

Till Vallentuna kyrkas jubileum 1998 har Vallentuna kulturnämnd utgivit en mycket intressant och innehållsrik skrift, där sakkunniga författare behandlar de skilda ämnena.

I nästa nr av "Hembygden" redogörs mer detaljerat för boken.

Boken finns att köpa bl a på biblioteket i Vallentuna. Där har även arrangerats en mycket intressant utställning, som beskriver Vallentuna härads historia genom tiderna.

AMK

Ledungen...

kallas Stockholms läns hembygdsförbunds tidskrift.

Ledungen var en forntida försvarsorganisation - särskilt väl utvecklad i vår del av landet.

Förbundet har valt namnet på tidskriften för att hembygdsrörelsen vill vara en försvarsorganisation för hembygdsvården.

RED

DE SOM BODDE VID "DYVEN" (3/3)

Forts. från föreg. nr

Liten historik om en gård och dess invånare

Kommunikationer

Dyvinge gård låg då som nu vid sidan av allfarvägar där borta i den östra utkanten av Hammarby socken. De kommunikationsmedel som stod till buds för gårdens folk i början av 1930-talet var häst och vagn, cykel eller "apostlahästarna" på de smala, ojämna och grusiga vägarna. Ämnade man sig till Kungl. Huvudstaden eller Uppsala, så tog man tåget från Väsby järnvägsstation. Till Stockholm kunde man även fara med den s.k. "Gottrörabussen", en landsvägsbuss som trafikerade sträckan Gottröra - Stockholm tur och retur en gång om dagen. Bussen framfördes av ägaren, en glad man vid namn Emil, "Mille", Zandén. Man steg ombord vid Viks gård och landade i staden i trakten av Karlbergsvägen - Odenplan.

När så småningom "Buss-Johan" i Bollstanäs kom igång med sin landsvägsbuss på sträckan Rotebro järnvägsstation - Grana by i Vallentuna, innebar detta en påtaglig kommunikationsförbättring för Dyvingeborna.

Ville man nå järnvägsförbindelse, behövde man nu bara ta sig den dryga kilometern från gården till Vallentunavägen, där bussen passerade ett par gånger om dagen i vardera färdriktningen.

I Väsby villasamhälle fanns även två taxiföretag, "droskbilar" som man sa

på den tiden. Det ena företaget innehades av bröderna John och Gösta Bengtsson och det andra av Uno Lundbom. Båda kunde anropas per telefon av den som ville beställa skjuts.

Vid denna tidpunkt fanns ännu ingen telefon installerad på Dyvinge. Närmaste telefonapparat fanns hos släktingarna i Näle Norrgård. Dit begav man sig om man behövde nyttja den modernitet som telefonen då utgjorde.

Gårdfarihandlare, provinsiella kommunikatörer

En annan form av kommunikation utgjorde de ambulerande gårdfarihandlare, "nasare", som regelbundet återkom och bjöd ut sina varor till folket i gårdarna. I deras sortiment ingick t.ex. förkläden, schalar, klänningstyger, linnen, kalsonger, strumpor, näsdukar, tvålar, knappålsbrev, sytråd m.m.

Under den dialog som uppkom mellan säljare och köpare, slank det ofta med nyheter om vad som inträffat i grannsocknen eller kanske ännu längre bort i Roslagen, där handelsmannen passerat. Gårdfarihandlarna blev ett slags sponstana förmedlare av provinsiella nyheter, utöver vad som stod att läsa i Stockholms Tidningen eller Uppsala Nya Tidning. Dyvinge besöktes regelbundet av

några gårdfarihandlare som ambulerade i södra Roslagen.

En av dessa var "Johansson i Pettersro", en liten rundnätt, välvårdad man från Fresta socken. Han var en prydlig representant för sin yrkeskategori med sitt goda varusortiment och sitt vänliga uppträdande mot kunderna. Av denna anledning var han mycket välsedd av gårdens folk när han gjorde sina besök vid Dyinge.

Björn hette en annan av dessa landsvägens handelsmän. Han hade en något mer vulgär framtoning och inte samma finesse i sin försäljningsteknik som "Johansson i Pettersro". Björn var emellertid känd för att sälja rejäla varor.

"Långluven" var av tattarsläkt. En tystlåten man som fått sitt namn p.g.a. att han låtit sitt hår växa långt, så att det räckte honom ner på axlarna. - Han sålde varor ur ett litet sortiment som han medförde. Dessutom åtog han sig förtening av kopparkärl, något som var aktuellt i hushållen på den tiden. Det vilade ett slags mystik kring den stillsamma "Långluven". Helt oförskyllt användes hans person ibland som skrämseleobjekt för olydiga barn: "Är du inte snäll, så kommer Långluven och tar dej", kunde det heta.

"Chappis", som egentligen hette Svensson, var en vesslekvick, glad liten man. Dessutom så skelögd att det var nästan omöjligt att fånga hans blick. "Chappis" vandrade vägar och stigar fram genom socknarna med en stor resväska, fylld med varor, hängande i en läderrem över ena axeln. Det varusortiment han medförde ansågs vara både varierat och bra. När "Chappis" kom-

mit in genom dörren, öppnade han omgående, utan preludier, sin stora väska och bredde ut varorna på bord och stolar i köket. Han interfolierade sin varudemonstration med glada, korta kommentarer som ofta framkallade stor munterhet och glada skratt hos kunderna.

Någon hade funnit att gårdfarihandlare Svensson var en liten komisk figur som i viss mån påminde om Charlie Chaplin, eller som man sa: "Han e' som en riktig Charles Chaplin den där Svensson". Uttalet vid detta påstående var hundraprocentigt uppländskt, då engelska språket ännu ej kommit in i skolundervisningen på orten.

"Sill-Nocke" hette egentligen Norström och var ifrån Vallentuna. Han for omkring i socknarna med häst och vagn och sålde färsk strömming och sill. Med tiden övergick "Nocke" till ett modernare fordon, en trehjulig velociped med ett litet lastflak, på vilket han fraktade fisklådorna. - Även "Sill-Nocke" skelade med ögonen. Dessutom hade han en hes, pipig röst i falsettläge, som lät lustigt i barnaöron.

En vacker sommardag i mitten av 30-talet kom "Sill-Nocke" farande på sin trehjulig den nästan obefintliga vägen över åkrarna från Nälebyn till Dyinge. Efter en snabb strömmingsaffär med farmor, for han vidare mot nästa gård, det gällde ju att skynda på med de färskvaror han saluförde i sommarvärmen. Någon halvtimme efter det "Sill-Nocke" trampat iväg, kom gårdfarihandlaren "Chappis" Svensson knallande med sin tunga väska på axeln. Han kom samma väg från Näle som "Sill-Nocke" strax innan hade farit.

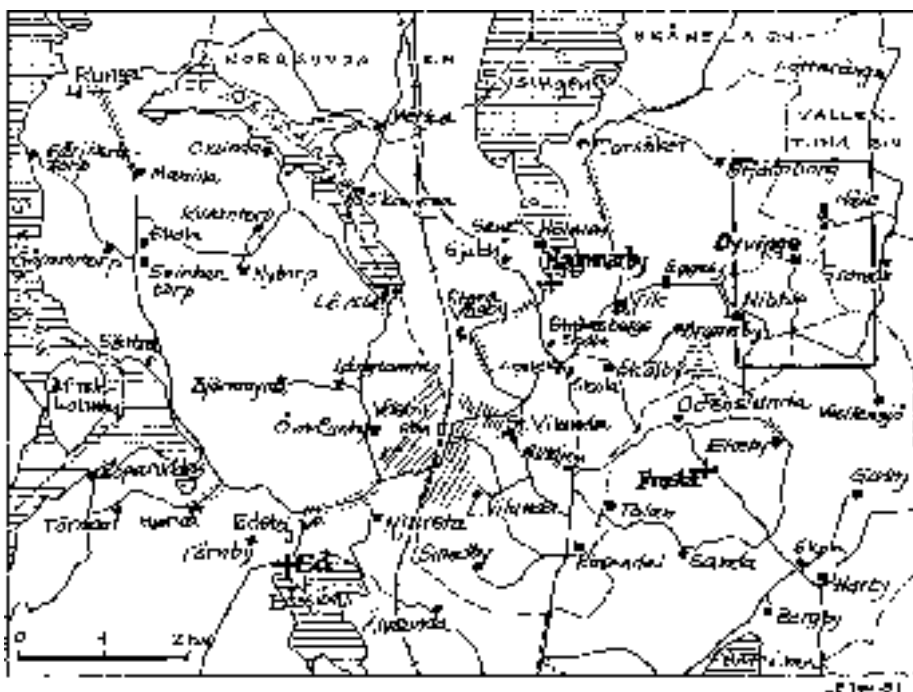

Fig. 10 Kartan visar bebyggelsen och vägar 1920-30. Den inritade rektangeln motsvarar det geografiska omfånget i kartan fig. 1.

När "Chappis", med glad uppsyn och kepsen på nacken, steg in genom köksdörren sa' han: "Goddag! Nu gumman ska hon få hjälpa mej steka sill!" Han vecklade upp ett paket av tidningspapper, ur vilket det föll tre feta, färska sillar på köksbänken. Sillarna hade "Chappis" hittat när han kom gående på åkervägen nedanför Dyvinge hästhage. Det var "Sill-Nocke" som tappat dem ur sitt lager, när han en stund tidigare trampat fram på den knaggliga vägen.

Det stod ej på förrän sillarna hamnade i stekpannan och "Chappis" kunde sätta sig vid köksbordet och låta sig väl smaka av dagens fångst, de fiskar han "fångat" på torra land.

Radion var mans egendom

När radion gjorde sitt intåg i vårt svenska samhälle, utgjorde detta något av en revolution beträffande nyhetsförmedling och information för landsbygdens folk.

Den första radioapparaten kom till Dyvinge 1931. Den var av märket Radiola och införskaffades av mina föräldrar. Apparaten bestod av två separata delar: mottagaren och högtalaren. - Tidigare hade det funnits ett par kristallmottagare på gården. Utrustade med hörlurar hade man med dessa små mottagare, efter åtskilligt sökande, med tjut, pip och rassel som biljud, kunnat nödortoftigt uppfatta de program som sändes i etern. - Helt plötsligt kunde man

nu via den nya apparaten klart och tydligt höra Sven Jerrings anrop: "Stockholm-Motala", som ingress till de olika programinslagen. Detta var i sanning något av en sensation. Stora Världen flyttade plötsligt in i stugorna med en nyhetsförmedling som innebar såväl glädjeämnen som bedrövelse och elände. Svenska folket blev på några få år intresserade radiolyssnare och följde nogsamt med de olika program som bjöds av den lilla, mycket ambitiösa skaran radio-pionjärer som sände från studion i Stockholm.

Luftburet besök

Flygplan var något man hört talas om och sett på bilder, men aldrig upplevt i verkligheten.

Första gången ett flygplan veterligt passerade på låg höjd över Dyvinge gård torde ha varit i mitten på trettioalet när polismyndigheterna spanade efter en

brottsling med hjälp av ett enmotorigt, dubbeldäckt plan som på låg höjd flög över trakten. Anledningen till denna flygspaning var det s.k. "Lotterängsmordet", då en f.d. anställd man vid Lotterängs gård i Vallentuna, återvände till gården och mördade sin f.d. matmor, medan husbonden gick efter häst och harv ute på trädan.

När flygplanet kom farande tätt över Dyvinges mangårdsbyggnad, stod man som förhåxade ute på gårdsplanen och stirrade upp mot skyn. "Tänka sig, en flygmaskin här, över Dyvinge, och så fort och lågt den gick och så starkt det lät. Tur i Jesse namn att inte skortsten' gick åt."

Idag, sextio år senare, lyfter vi ju knappast blicken, när jumbojetplanen, med flera hundra människor ombord, dundrar förbi i tät ström över våra huvuden, på väg till eller från Arlanda flygplats.

Namnflora och skrönor

I likhet med många andra gårdar har det inom Dyvinge funnits ett antal specifika geografiska namn och objektsnamn som till vardags använts av gårdens folk genom generationer. Det kan gälla namn på åkrar, ängar, hagar eller solitärer av olika slag, t.ex. enstaka träd, flyttblock, kalkkällor e.dyl.

Några exempel ur Dyvinge gårds ganska rika namnflora: Bergvreten, Lilla Odlingen, Bråklinsbacken, Hästhagskällan, Dyvingestallen...

Kring Dyvingetallen, en formskönt vuxen martall på en åkerholme i Tallgärdet, finns en gammal skröna som berättar följande: Dåvarande bonden på

Dyvinge beslöt att hugga ner tallen. Han gick till verket med sin yxa, men efter bara några yxhugg hörde han plötsligt en myndig röst, liksom kommen ur vindarna från Stjernborgsbergen. Rösten mässade: "Låt tallen stå, låt tallen stå!" Mannen blev förskräckt och gjorde som den okända rösten uppmanat honom. Han avbröt huggningen och lät trädet stå kvar.

Farmor, Josefina Jansson, hade en mängd gamla talesätt, av vilka jag erinrar mig ett: Som liten pilt hade jag för vana att gå omkring och vissla i tid och otid. Vid ett tillfälle i farmors kök, när mina falska visseltoner började gå farmor på nerverna, sa' hon lugnt till mig: "Den som mysslar under tegeltak måste kyssa alla hundar bak!" - Gissa om jag tystnade kvickt! Jag tog inte en ton på flera dagar och när jag sedan återföll till visslandet, gjorde jag detta i smyg utomhus för att vara på den säkra sidan.

Generationsskifte i begränsande orostid

I början av 30-talet, flera år innan Edvard och Josefina drog sig tillbaka från lantbruket på Dyvinge, köpte de ett hus, Haga, beläget intill Klockåsen vid Hammarby kyrka. Där ämnade de slå sig till ro på ålderns höst efter väl förrättat värv som lantbrukare. Inför inflyttningen gjordes vissa kompletterande byggnationer, bl.a. byggdes en liten ladugård för en ko, gris och höns. Någon ko kom aldrig att inrymmas där, men väl gris och höns.

En marsdag 1937 höll man offentlig auktion vid Dyvinge på gårdens djur, redskap och övriga inventarier. Oskar Söderlund från Grana i Vallentuna var auktionsutropare och fjärdingsman Emil Lundgren från Väsby stod för det administrativa.

Mycket folk hade strömmat till när utropen och budgivningerna började. Man kom per hästskjuts, cykel eller till fots. Ett fåtal kom farande i bil. För att förpläga auktionsdeltagarna hade man ordnat kaffeservering. Den jättestora "auktionskaffepannan" stod på spisen hela dagen så att folket kunde få kaffe, smörgåsar och bullar eller bara något varmt under västen, t.ex. i form av kaffekask ur medhavda pluntor.

När auktionsdagens sista utrop gått, stod det klart att största delen av såväl djur som maskiner och redskap ropats in av den tillträdande arrendatorn på gården, Edvards och Josefins yngste son Bernhard Jansson och hans hustru Olga. De skulle nu komma att utgöra den tredje generationen av släkten Jansson på Dyvinge.

Edvard och Josefina flyttade på hösten 1937 till sitt nya hem i Haga, där de

Fig. 11 "Fina" och Edvard i Dyvinge.

framlevde resten av sina liv som pensionärer. Josefina gick ur tiden 1949 och Edvard följde henne året därpå. De båda har sin grav på Hammarby kyrkogård.

En liten kuriosadetalj kan här nämnas: Edvard Jansson bodde under sin barndom på Övra Runby i Eds socken, där numera Eds församlingsgård ligger strax nedanför den gamla mangårdsbyggnaden. Han slutade sina dagar i Haga som i våra dagar utnämns till församlingsgård i Hammarby församling under namnet "Villa Haga". Åter till 1937. Ute i Europa hade nu orosmolnen börjat hopas. Man kunde ana att svåra tider

stundade. Dessa farhågor skulle komma att besannas ett par år senare, när den stora världsbranden bröt ut.

På Dyvinge gård gick livet vidare mot en ny epok i gårdens historia. Den skulle komma att innehålla kristid, beredskapsår, fredsslut och s.k. moderna tider med allt vad detta innebar.

Den epoken får emellertid bli nästa del i detta lilla försök att beskriva hur några generationer av en släkt levtt och verkat på en lantgård i våra trakter.

Lars E. Jansson ©

Källor:

A. Andersson: "När elkraften kom till byn"

A. Nordström, J. Curman: En bok om Upplands Väsby

M. Lundqvist, G. Sellings: H. Neuhaus' panorama över Stockholm på 1870-talet

S. Tjerneld: Stockholmsliv

S.S.A.G.: Atlas över Sverige

K-MÄRK?

ATT SKYDDA HUS OCH MILJÖER

I vår tid står det klart för många att äldre bebyggelse och miljöer hör till kulturhistoriens värdefullaste källmaterial. De måste därför vårdas och tas om hand, om man vill ge kommande generationer en möjlighet att lära känna och förstå sitt förflutna och sin historiska bakgrund. Gamla hus i en varierad miljö ger oss hållpunkter i tillvaron, förmedlar trygghet och hemkänsla - skapar tradition och hembygd. Äldre miljöer har sociala, pedagogiska och vetenskapliga värden, som man måste hantera med försiktighet.

Allt kan å andra sidan inte heller bevaras. Ett bevarande innebär egentligen att den naturliga förändringsprocessen, det kulturhistoriska förloppet, avbryts eller styrs i en viss riktning. Det är därför nödvändigt att planera vad som ska behållas, så att olika tiders uttryckssätt säkras och återspeglings av människans verksamhet blir så mångfacetterad som möjligt. Att inventera, dokumentera och samla kunskaper om hus och byggnadsmiljöer är viktigt och nödvändigt, för att man rätt ska kunna välja framtidens gamla hus.

Plan- och bygglagen

Det finns olika formella sätt att skydda byggnader och miljöer. Sedan 1987 finns Naturresurslagen och Plan- och bygglagen som ger kommunen större självbestämmande över den fysiska miljön. Varje kommun ska ha en översiktsplan som ska hållas aktuell. I översiktsplanen ska kommunen tala om

hur och var man tänker att bygga för boende eller arbete - var det ska byggas vägar - var det rörliga friluftslivet ska hålla till eller vilka områden man avser skydda från större förändringar.

I Upplands Väsby gäller det sistnämnda de här områdena som utpekats i en utredning som gjordes av Stockholm läns museum på kommunens bekostnad i slutet av 80-talet. I den delades miljöerna i helhetsmiljöer och närmiljöer.

Men översiktsplanen talar bara om politiska avsikter med markanvändningen under mandatperioden och ger inget formellt skydd. Då måste man gå vidare och genomföra ett skydd i områdesbestämmelser eller detaljplan.

Men helhets- och närmiljöerna fyller en annan funktion vid bygglovfrågor - nämligen att oavsett om det finns detaljplan eller ej kan man hävda att en anpassning till den kulturhistoriskt värdefulla miljön.

Det är i områdesbestämmelser och detaljplaner man kan skydda byggnader genom en bestämmelse kallad q eller Q. Till lilla q kan man lägga till vilka skyddsbestämmelser man kan tycka är lämpligt, t.ex. att byggnader inte får rivas eller förändras till det yttre. Eller så kan man utöka lovplikten - alltså att det för det aktuella huset krävs bygglov för t.ex. ommurning av skorstenar eller byte av fasadfärg, åtgärder som i vanliga fall inte kräver bygglov.

Planer med q-bestämmelser finns på många håll i kommunen och det är ett utmärkt skydd för det enskilda huset med omgivning. Men man kan också göra en q-bestämmelse som anger anpassning av nytilkommande hus.

Det är praktiskt taget aldrig så att ett helt närområde eller en helhetsmiljö behandlas i en plan och på det sättet systematiskt skyddas. I en sådan miljö är det kanske heller inte så att det enskilda husets kulturhistoriska egenvärde är så stort så att ett detaljerat skydd alltid är motiverat, utan det är områdets karaktär man vill slå vakt om. Så kan det vara ex vid Gamla vägen. Då kan det också vara betydelsefullt att man utreder ordentligt vad som egentligen är områdets karaktär - är det husens placering på tomten eller tomtens utseende, att det finns låga häckar eller att husen har sadeltak och är i trä. Man kan försöka med en karaktärisering själv.

Riksintressen

Kommunen är inte den enda part som kan skydda hus och miljöer. Staten kan det också. I detta fall finns det något som kallas för riksintresse för kulturminnesvården som ska redovisas i kommunens översiktsplan. Det är områden som staten i form av Riksantikvarieämbetet valt ut och för dessa områden vill staten att kommunen ska visa hur den tänker sig att ta hänsyn till riksintressena. Riksintressen finns av olika typ - det kan vara för olika typer av kommunikationer eller kulturminnesvård eller naturvård. Det är ändå så att statens direkta möjligheter att värna om dessa miljöer är begränsade.

Kulturminneslagen och vilka hus i kommunen som har sådant skydd

Länsstyrelsen beslutar sedan 1977 om vilka byggnader som uppfyller lagens fordringar om att vara synnerligen märkliga och därför kan byggnadsminnesförklaras. Vem som helst kan väcka fråga hos Länsstyrelsen om att skydda en byggnad. Länsstyrelsen är då skyldig att utreda frågan. Helst skulle man göra ett systematiskt urval av byggnader representativa för länet.

I Upplands Väsby är det gårdarna Stora Väsby, Sköldnora och Eds prästgård samt magasinet vid Torsåker som är byggnadsminnen.

Statliga byggnadsminnen

Dessutom finns det en särskild förordning som reglerar skyddet för märkliga byggnader i statens ägo. Det är regeringen som beslutar om dessa på förslag av Riksantikvarieämbetet. Sådana exempel är hela Skeppsholmen eller Stockholms slott. Det finns inga statliga byggnadsminnen i Upplands Väsby, det närmaste är väl Vaxholms kastell och Rindö redutt.

Informellt skydd och opinion

Det främsta skyddet för byggnader och miljöer är dock informella. Det står i kulturminneslagens portalparagraf att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Och detta är viktigt i alla typer av miljöer. Även helt moderna som kommer att vara morgondagens kulturarv. Varje miljö eller byggnad ska förändras efter sina för-

utsättningar. Bor man i ett kedjehus där färgskalan går i vitt och brunt t.ex. och en fastighetsägare målar fasaden gul är det som en glugg i garnityret.

En bra liknelse vad gäller valet av material är att varenda bilägare vet att man inte sätter navkapslar från en Mercedes på en Volvo. Detsamma borde självfallet gälla hus också - man byter inte gamla spröjsade träfönster mot sådana i lättmetall eller ett tegeltak mot ett tak i s.k. plegel.

Som ni kanske har sett i tidningar har arbetsgruppen "Kultur i hela landet" under Kulturhuvdstadsåret gått ut med

ett upprop att allmänheten ska föreslå sina k-märkta hus. Dessa förslag ska sedan visas på en utställning i Gävle. Vad borde skyddas i Väsby?

Lotta Backlund

Kanske Fresta Prästgård?

Red.

Riksstämman 1998 – efterskrift

Engagemanget för Sveriges industrihistoriska kulturarv har vunnit statligt erkännande. Regeringen skall satsa 20 miljoner kronor per år till stöttning av lokala och regionala initiativ som vill bevara värdefulla industrimiljöer åt framtiden.

Kulturdepartementet skriver: "Dagens svenska samhälle har formats genom en mer än sekellång utveckling av industrialismen. Industrisamhället förändras nu drastiskt och en ny fas, bl.a. kallad kunskapssamhället eller informationsamhället, håller på att ta form. Likväl utgör det industrihistoriska arvet fortfarande en betydande del av vår identitet – lokalt, regionalt och nationellt".

Idag består denna vår historia ofta av tomma fabrikslokaler, en dyster daglig påminnelse om arbetslöshet och hårdhänt omstrukturering. En förebild för kulturarvets bevarande är t.ex. hur hembygdsföreningar byggt upp en naturligt intressegemenskap kring bondesamhällets kulturhistoria. Liknande insatser behövs för att bevara vår industrihistoria, vilket förhoppningsvis de tjugo miljonerna som anslagits kan underlätta. Kanske något för Väsby Verkstäders Vänner?

Källa: Dagens Nyheter, juli 1998-08-23

Inga Lisa Gustafsson

ORDNINGSFÖRESKRIFTER FÖR HEMBYGGDSGÅRDENS LADUGÅRD

Ladugården uthyres endast till slutna sällskap och till kursverksamhet, dock ej till ungdomsfester eller fester med dans.

Slutet sällskap är en begränsad krets av personer, som har någon form av gemensamt intresse eller tillhör samma gemensamma sammanslutning.

AVGIFTER: per kväll 500 kr

enskilda korta sammankomster 100 kr per timme

kurser med minst 5 kurssammankomster 50 kr per timme

För tillgång till pentry tillkommer en fast avgift på 50 kr

Boställsvärdinnor: Nora Lundberg, Hagvägen 11, tel 590 335 49

Anne Maxe, Kvarnvägen 18, tel 590 313 53

Upplands Väsby Hembygdsförening
Hagvägen 2 / Pukslagargatan
194 40 Upplands Väsby

Telefon 08-590 826 40 Hembygdsgården
Postgirokonto 29 81 91-8

STYRELSE 1998-1999

	Telefon
Gösta Karlsson, ordförande	590 314 23
Gunilla Ahlberg, sekreterare	590 834 40
Lennart Hedlund, kassör	590 911 92
Inga Lisa Gustafsson, registrator	590 336 42
Ulf Gustafsson, vice ordf., boställsvärd	590 928 58
Åke Johansson, ledamot	590 307 14
Klas Lundqvist, ledamot	590 936 81
Bengt Hedlund, kommunvald ledamot	590 304 95

ERSÄTTARE

Lena Aspman, Monica Berglind, Birgitta Nevdal,
Vivi Wallin, Bertil Widlund, Bo Larsson och
kommunvald ersättare Björn Fagerlund.

MEDLEMSBLADET HEMBYGDEN

Inga Engdahl, ansvarig utgivare	590 300 20
Ann Mari Karlsson, redaktionskommitté	590 314 23
Lennart Hedlund, styrelsens representant	590 911 92

REVISORER ORDINARIE

Björn Lundin
Harald Forslund

ERSÄTTARE

Kerstin Björkman
Arne Mattsson

BOSTÄLLSVÄRDINNOR

Nora Lundberg	590 335 49
Anne Maxe	590 313 53

VALBEREDNING

Kerstin Hammarin, Hans Hed, Harald Torkelsson,
Kerstin Kéry ersättare.